

เค้าโครงเรื่องของบทละครเรื่องอิเหนานั้นสืบเนื่องมาจากบทละครเรื่องอิเหนาในสมัยพระเจ้าบรมโกศ ซึ่งได้เค้าเรื่องมาจากนิยายพื้นเมืองของชาว ไทย โดยผ่านทางมลายูเข้ามาในไทย เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักของตัวเอก คือ อิเหนา ผู้มีคุณหมั่นแล้วไปรักหญิงอื่น ในที่สุดโคมาแต่งงานกัน อิเหนาต้องเดินทางท่องเที่ยวไป ท่องทำศึกสงครามติดตามหาคุณหมั่น สืบกับเมืองต่าง ๆ ต้องประสบความยากลำบากนานาประการ ซึ่งเป็น การสร้างประสบการณ์และสร้างคุณลักษณะ เคนให้แกตัวละคร เอกในฐานะกษัตริย์นักรบและ บรมนักรัก

ก่อนที่จะพิจารณาว่าโครงเรื่องบทละครเรื่องอิเหนามีความเหมาะสมในเนื้อหาวิธีการ เพียงใด จะขอกล่าวถึงเรื่องย่อเพื่อประกอบความเข้าใจ

มีกษัตริย์วงศ์เทวา 4 องค์ เป็นพี่น้องกัน คือ ท้าวกุเรปัน ท้าวกาหา ท้าวกาหลัง และท้าวสิงห์คัสสำหรับ ทั้ง 4 องค์ ครอบครองพระนคร ซึ่งมีชื่อเดียวกับพระนาม กษัตริย์วงศ์ระทองคหนึ่งคือ ท้าวหมันทยา มีราชธิดา 3 องค์ คือ นิทรารตนา คาทราวาตี และจินดาสำหรับ นิทรารตนาได้อภิเษกเป็นประไหมสุหรีท้าวกุเรปัน คาทราวาตีอภิเษกเป็น

ในตำนานละครอิเหนา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้อธิบายไว้ว่า เรื่องอิเหนาเป็นพงศาวดารชาวในสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าทรงครองโลกประมาณ 1800 ปี คราวเดียวกับสมเด็จพระร่วงแรกตั้งกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี อิเหนานี้ในพงศาวดารชาวเรียกว่า "อิเหนา มินห์ยี กรัต ปาตี" นับถือว่าเป็นเมหาราชองค์หนึ่งในราชวงศ์ชาว เรื่องประวัติของอิเหนานั้นเนื้อความจะเอาเป็นหลักฐานในทางพงศาวดารให้แทนตอนไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องเล่า แต่คนเคยคิดต่อกันในเรื่องกษัตริย์วงศ์เทวา 4 พระนคร และในเรื่องที่อิเหนาได้ค้นหาหนังกษัตริย์ท้าวกาหาแล้วไปลุ่มหลงนางอันเดีย จึงเป็นเหตุให้ต้องพลัดพรากจากบ้านเมืองเที่ยวลี้ภัยไปตามเมืองน้อยใหญ่ในแดนชวาและ เมืองที่ตั้งอยู่ตามเกาะอื่น ๆ อิเหนามีภูมิลักษณ์ภาพเมื่อเที่ยวไปก็ปราบปรามเมืองน้อยใหญ่ไว้ในอำนาจได้โดยมากเมื่อกลับมาครองเมืองเดิม จึงมีราชอาณาจักรกว้างใหญ่ไพศาลยิ่งกว่ากษัตริย์แต่ก่อน

ประไหมสุหรีท้าวคานหา ส่วนจินคาสำหรีได้อภิเษกกับโอรสท้าวมังกัน และได้ครอบครองเมืองหมันหยาสืบต่อมา

อิเหนาเป็นรัชทายาทของกรุงกุเรปัน ซึ่งประสูติจากประไหมสุหรี เมื่อก่อนจะประสูติก็มีนิมิตต่าง ๆ แสดงว่าเป็นผู้มีบุญญาธิการ และเมื่อประสูติแล้วท้าวคานหาที่เรียกว่าองค์ประการะกาหลา ซึ่งเป็นอัยกา นำภริษาจารึกชื่ออิเหนามาประทาน อิเหนาได้รับการศึกษาอย่างกษัตริย์ทั่วไป คือ เรียนวิชาการรบ และได้คุ้นกับนางบุษบาซึ่งเป็นพระราชธิดาของท้าวคานหาที่ประสูติจากองค์ประไหมสุหรี รอเวลาอันสมควรที่จะทำการอภิเษก

ครั้นอิเหนาเข้าสู่วัยหนุ่ม พระอัยกาของอิเหนาซึ่งเป็นพระมารดาของประไหมสุหรีกุเรปัน ประไหมสุหรีคานหา และประไหมสุหรีหมันหยาร่วมกัน ถึงแก่ทิวงคต ท้าวหมันหยาแจ้งข่าวมายังกรุงกุเรปัน อิเหนาได้รับมอบหมายให้เป็นตัวแทนเมืองคานหาและกุเรปันคุมเครื่องสักการะพระศพไปยังเมืองหมันหยา และที่เมืองหมันหยานี้เองอิเหนาได้เห็นนางจินตะหาราชธิดาท้าวหมันหยาซึ่งมีรูปโฉมงดงาม อิเหนาจึงหลงรักและวางแผนการต่าง ๆ ที่จะไถ่ตัวรักกับจินตะหารา ท้าวหมันหยาและประไหมสุหรีก็มีใค้คิดขวางอิเหนา เมื่อท้าวกุเรปันทราบข่าว จึงส่งสารตามอิเหนากลับเมือง และนัดท้าวคานหาเพื่อจัดพิธีอภิเษกอิเหนากับบุษบา แต่ท้าวคานหาขอเวลาเพื่อเตรียมงานอภิเษก อิเหนาทราบเรื่องก็ไม่เลิกดื่มความถึงใจเกิน แต่อิเหนาใช้ความพยายามหาทางที่จะให้สำเร็จความปรารถนาของตนเอง โดยลาออกไปลาเนื้อในป่าแล้วเลยไปเมืองหมันหยา

ในระหว่างทางไปเมืองหมันหยา อิเหนาแสดงฝีมือทางการรบให้ประจักษ์เป็นครั้งแรกโดยการรบชนะระศุคศุสสีนา ระศุคเป็นพี่ชายเกรงบุญญาธิการจึงยอมเป็นเมืองขึ้น และถวายราชธิดาคือนางสการะวาตี นางมาถยารัศมี และราชกุมาร คือ สังคามาระตา อิเหนาไปถึงเมืองหมันหยาในฐานะนักรบที่มีความสามารถ เมื่อมีโอกาสจึงเข้าหานางจินตะหาราโดยท้าวหมันหยาไม่ห้ามปราม เพียงแต่แจ้งให้คำมะหนงอำมาตย์ผู้ใหญ่ที่ติดตามมากับอิเหนาทราบว่าอิเหนากระทำโดยพลการ

ท้าวทุเรณีนมีสารมาให้โอเหนาไว้กลับไปอภิเษกกับนางบุษบา แต่อิเหนาไม่ยินยอม และยังเขียนสารคัดรอนว่าจะยกนางบุษบาให้ใครก็ตามแต่พระทัยของท้าวคานา ท้าวคานาที่โรธมากถึงกับประกาศว่าถ้าใครมาขอราชธิดาก็จะยกให้ แมว่าจะไม่ใช่วงศ์เทวดาค้วยคั่นก็ตาม ความนั้นทราบไปถึงระตูจรกาดมีรูปโฉมอัปลักษณ์ แต่อยากมีเมียที่มีรูปโฉมงดงาม ไค้ไชขวางเขียนไปวาดภาพนางจินคาสาหรี ราชธิดาท้าวสิงหัดสำหรับ และนางบุษบาราชธิดาท้าวคานา เพื่อจะเลือกที่สวยที่สุด เมื่อจรกาดได้เห็นภาพบุษบาเข้าก็หลงใหล และขอรองให้ระตูลาสำเฒะธราสงทูตไปสวขอ เมื่อหูตของระตูจรกาดวាយราชสารแด่ท้าวคานา ท้าวคานาก็ทรงยินดีประทานบุษบาให้

การครั้งนี้ทำให้เกิดสงครามใหญ่ขึ้น เนื่องจากองค์ปะตาระกาหลาไม่พอพระทัย จึงบันดาลให้วิหยาสะกำ โอรสท้าวกะหมังกุหนึ่ง รัศมีที่มีอำนาจเมืองหนึ่ง พบภาพวาดของบุษบา ซึ่งองค์ปะตาระกาหลาบันดาลให้ตกอยู่ที่โนป่า เมื่อวิหยาสะกำเห็นรูปบุษบาก็คลั่งไคล้ไหลหลง วิงวอนให้ท้าวกะหมังกุหนึ่งสวขอนางบุษบา ครั้นท้าวคานาปฏิเสธ ท้าวกะหมังกุหนึ่งและวิหยาสะกำจึงยกกองทัพมาจะรบซึ่งนาง ท้าวคานาจึงส่งสารไปแจ้งชาวก็กแก ทุเรณีน กาทลิ่ง สิงหัดสำหรับ รวมทั้งเมืองลาสำและเมืองของระตูจรกาด้วย เพื่อให้สงกำลังมาช่วย

ท้าวทุเรณีนได้ส่งราชสารไปยังเมืองหมันหยานคำซาคีให้อิเหนายกกองทัพไปช่วยป้องกันเมืองคานา ถ้าไม่ยกทัพไปก็จะตัดขาด พร้อมทั้งได้บริภาษท้าวหมันหยานในการที่ใครเห็นเป็นใจให้อิเหนาได้ครองรักกับจินตะหราด้วย ท้าวหมันหยานเกรงความผิดจึงเกิดยกดอมให้อิเหนาไปช่วยการสงครามครั้งนั้น อิเหนาจึงจำใจจากนางจินตะหราไปด้วยความรัก ความอาลัย และไคนำทัพมาสมทบกับเหล่าโอรสภักดิ์วิงศ์เทวดาค้วยกัน อิเหนาได้แสดงฝีมือในการรบอย่างเชี่ยวชาญจนโคชัชชนะท้าวกะหมังกุหนึ่งและวิหยาสะกำสิ้นพระชนม์ในครั้งนั้น ระตูผู้เป็นอนุชาท้าวกะหมังกุหนึ่งยอมเป็นเมืองขึ้นของอิเหนา และถวายโอรสธิดาเป็นเชลย

เมื่อเสร็จศึกแล้วอิเหนาได้มีโอกาสเฝ้าท้าวคานาและได้เห็นนางบุษบาเป็นครั้งแรก ตระหนักว่าบุษบามีความงามเป็นเลิศก็เกิดความรักและเกิดความรักรักความหลงใหล

บุษบา จึงคิดคำนึงกลอุบายต่าง ๆ เพื่อจะได้นางบุษบามาเป็นของตน แต่ในระหว่างนั้นเมืองคาคาโคเตรียมพิธีอภิเษกระหว่างบุษบากับจรกาไว้แล้ว อิเหนาจึงวางแผนการให้ทหารเผาเมืองคาคาในขณะที่มีงานฉลองการอภิเษก แล้วปลอมตนเป็นจรกาไปพานางออกจากวังไปไว้ที่ถ้ำซึ่งได้ให้สังคามระตาไปจัดเตรียมไว้ล่วงหน้า

อิเหนาได้เล้าโลมนางบุษบาจนได้นางบุษบาเป็นชายา อยู่ด้วยกันเพียงสองวัน อิเหนาก็จำต้องลางางไปแก่งสยในเมืองคาคา ซึ่งทางเมืองคาคากษัตริย์ทุกองค์ก็รักพระทัย เชื่อว่าอิเหนาเป็นผู้ลักพานางบุษบาไป แต่ไม่มีประจักษ์พยานยืนยัน องค์ปะตาระกาหลา พี่โรธอิเหนาที่กระทำการอกอาจ จึงบันดาลให้ลมทอบนางบุษบาและพี่เลี้ยงสองคนขณะที่ออกชมสวนนอกถ้ำไปไว้ชายป่าไกลเขตแดนประมอตัน เนรมิตบุษบาให้เป็นชายชื่ออุณากรรณ ต่อมาอุณากรรณได้เข้าไปอยู่เป็นโอรสบุญธรรมของระตุประมอตัน

ครั้นอิเหนากลับจากแก่งสยถึงถ้ำพร้อมควีนางวิยะคาผู้เป็นชนิษฐา ได้ทราบข่าวว่าบุษบาถูกลมทอบไปก็มีความเศร้าโศกมากถึงกับสลบลง สังคามระตาปลอบพระทัยแล้ว ออกติดตามหานางบุษบา อิเหนาจึงปลอมตัวเป็นโจรป่า เปลี่ยนชื่อเป็นบันหี วิยะคาเปลี่ยนชื่อเป็นหลงหนึ่งหรัค หรือ เกนหลง ยกกองทัพออกเดินทางติดตามหานางบุษบาไปตามดินแดนต่าง ๆ ผ่านเมืองโคระตุเจ้าเมืองต่างก็ยอมอ่อนน้อมต่อบันหี ถวายราชธิดาและราชบุตรเป็น **เชลยมากมาย** บันหีได้ข้ามไปถึงเกาะมะละกา เมื่อกลับจากเกาะมะละกาได้พบเป็น **ญาติที่เข่าปัจจุบัน**

ฝ่ายอุณากรรณหรือนางบุษบาก็ยกพลออกจากประมอตันเพื่อติดตามหาอิเหนา เมื่อผ่านเมืองโคระตุก็ยอมอ่อนน้อมถวายโอรสและราชธิดาหลายราย อุณากรรณเดินทางไปพบบันหีซึ่งบวชอยู่ที่เข่าปัจจุบัน และได้เคยไปอยู่ในเมืองกาหลังในฐานะโอรสบุญธรรม ต่อมาบันหีได้ลาพรตติดตามมาอยู่กับอุณากรรณในเมืองกาหลังในฐานะโอรส เช่นเดียวกับอุณากรรณ บันหีมีความพอใจในอุณากรรณโดยเห็นวารูปโฉมคล้ายคลึงกับนางบุษบาและสงสัยว่าอุณากรรณจะเป็นหญิง แต่ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ ส่วนพี่เลี้ยงของอุณากรรณต่างก็สงสัยว่าบันหีคืออิเหนา แต่อุณากรรณไม่เชื่อเพราะไม่มี **ชอียันยัน**

ระหว่างที่อยู่ในเมืองกาหลิง ปันหยี่กับอุณากรรณได้รวมกันทำศึกกับท้าวจะมาศรา
 ผู้ส่งทูตมาสู่ขอนางสะการะหนึ่งหรีด ราชธิดาท้าวกาหลิงไปเป็นมเหสี ปันหยี่กับอุณากรรณได้
 รับชัยชนะ ปันหยี่มีโอกาสดูนางสะการะหนึ่งหรีดเกิดความพอใจ พยายามหาทางเกี่ยว
 ยาราดี อุณากรรณโกรธว่าปันหยี่ไม่มีความเกรงใจท้าวกาหลิง จึงออกจากเมืองกาหลิงอ้าง
 ว่าบิดาคือท้าวประมอตันป่วย เมื่อออกจากเมืองกาหลิงแล้วอุณากรรณกับพี่เลี้ยงหนีไปบวชเป็น
 แอหนึ่งที่ภูเขาตะหลากัน

กล่าวถึงสี่ยะตราอนุชานางบมบาชังเป็นคุณาภของนางวิยะดา หลังจากได้ทำ
 ศึกไล่กันแล้วจึงทูลลาพระบิดามาเที่ยวป่า และได้ออกติดตามหานางบมบาชัง ด้วยความช่วยเหลือ
 เหลือขององค์ปะตาระกาหลา สี่ยะตราเปลี่ยนนามเป็นยาหรีน และโคเดินทางไปถึงเมือง
 กาหลิง โคอยู่ในเมืองกาหลิงฐานะเดียวกับปันหยี่ ต่างฝ่ายต่างจำกันไม่ได้ ยาหรีนชอบ
 พอลองหนึ่งหรีดหรือวิยะดา ปันหยี่ทราบเรื่องก็โกรธมาก สั่งห้ามมิให้ยาหรีนมาพบ ยาหรีน
 จึงวางแผนลักหลงหนึ่งหรีด โดยส่งคามาระตารเห็นเป็นใจด้วย เพราะส่งคามาระตาทราบ
 ว่ายาหรีนคือสี่ยะตรา ปันหยี่โกรธเกิดสู้รบกับสี่ยะตรา แต่ท้าวกาหลิงรับสั่งห้ามไว้จน
 ส่งคามาระตาสั่งแฉและแนะนำให้ปันหยี่คุกริชของยาหรีนทราบความจริงแล้วจึงหายโกรธแค้น
 เลยกนางวิยะดาให้สี่ยะตรา

ต่อมาเกิดสงครามระหว่างเมืองกาหลิงกับระตุมะงาคา เนื่องจากระตุมะงาคา
 จะตามเหสีให้อนุชา ทราบข่าวว่านางสะการะหนึ่งหรีดมีรูปโฉมงดงาม แต่คิดขี้ที่ปันหยี่มี
 ฝีมือ จึงใช้ให้ทหารที่มีอาคมมาลักปันหยี่ แต่ทหารลักผิดตัวได้สี่ยะตราไปแทน ระเคนคะราตวัน
 ราชธิดาระตุมะงาคาหลงรักสี่ยะตรา จึงลอบพาสี่ยะตราหนีกลับมาได้ ในขณะที่สี่ยะตราหาย
 ประสันตภาพเลี้ยงคนสนิทของอิเหนาได้ออกติดตามและไปพบบมบาชังที่บวชเป็นแอหนึ่ง ได้กลับมา
 ทูลอิเหนาให้ทราบว่าแอหนึ่งเหมือนบมบาชัง อิเหนาจึงปลอมเป็นเทวดาไปดวงนางแอหนึ่งว่าจะ
 พาไปสวรรค์ เมื่อแอหนึ่งหลงเชื่อตามมารว่าถูกปันหยี่ลวง และไม่ทราบว่าปันหยี่คืออิเหนาก็
 โกรธและเสียใจมาก เตรียมจะแบหลายชาติด้วยกันประสันตภาพจึงทำ อุบายเช็ดหนึ่งเรื่องราว
 ความสัมพันธ์แต่หนหลังระหว่างอิเหนากับบมบาชังสององค์จึงจำกันได้ และอยู่รวมกันอย่างมี

ความสุข แต่ไม่กล้ากลับบ้านเมืองเพราะเกรงว่าท้าวคานาและท้าวกุเรปันจะทรงพิโรธไม่ยอมให้ทั้งสองครองกัน

ลียะตราและวิยะคางจึงลอบส่งข่าวไปทูลท้าวกุเรปันและท้าวคานา กษัตริย์วงศ์เทวา ทั้งสามพระนครจึงได้เดินทางมาพร้อมกันที่เมืองกาหลัง เพื่อจัดพิธีอภิเษกสมรสให้แก่ออร์ด และราชธิดา ท้าวกุเรปันได้มีสารให้ท้าวหมั้นหยานางจินตะหรา นางสการะวาทิ และนางมาหารัตินี้มารวมพิธี แม่นางจินตะหราจะไม่ยินดีก็เกรงอำนาจจำใจต้องมา พิธีอภิเษกได้แก่ตั้งให้นางจินตะหราเป็นประไพสุหรีย์ฝ่ายขวา นางบุษบาเป็นประไพสุหรีย์ฝ่ายซ้าย หลังจากพิธีแล้วเสด็จกษัตริย์ก็ได้มอบหมายให้ออร์ดครองเมือง อิเหนาได้ให้บุตรระตูต่าง ๆ ที่เป็นเขลยกลับไปครอบครองดูแลบ้านเมืองของตนเอง

วิจารณ์

พิจารณาโครงเรื่องใหญ่ของอิเหนาจะเห็นว่าต้องการเน้นให้เห็นความสามารถของกษัตริย์องค์หนึ่งซึ่งเป็นทั้งนักรบและนักรักผู้มีความสามารถ ผู้มีพันธสร้างจากและเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้นช่วยส่งเสริมในบทบาทของตัวเอกดำเนินไปตามจุดประสงค์ของเรื่อง

กล่าวคือเริ่มสร้างเรื่องให้อิเหนาไม่เชื่อฟังท้าวกุเรปันผู้เป็นบิดา ออกเดินทางไปหานางจินตะหราที่เมืองหมั้นหยาน เพื่อนำเรื่องให้อิเหนาได้แสดงความสามารถตามแบบฉบับนักรบ ได้สู้รบกับระตูที่มีอำนาจเมืองหนึ่งคือระตูศลีหนา ทำให้เมืองเล็กเมืองน้อยมาขออ่อนนอมต้ออิเหนา และเมื่ออิเหนาเข้าเมืองหมั้นหยานได้ ผู้พันธดำเนินเรื่องให้ได้ครองรักกับจินตะหราสมที่ตั้งใจไว้ เป็นการเริ่มบทบาทของนักรัก

ตอนต่อมาเมื่ออิเหนาได้ไปช่วยท้าวคานาทำศึกชนะระตูกะหมังกุหนึ่ง ได้มีระตูยอมอ่อนนอม และถวายอิสรธิดาเป็นเขลยหลายเมือง อิเหนาได้พบบุษบาแล้วหลงรักและวางแผนดำเนินการจนลักพานางบุษบาไปไว้ในถ้ำ จนบุษบาถูกลมหอบหายไป อิเหนาออกติดตามหานางบุษบา ในระหว่างนี้อิเหนาก็ได้แสดงความสามารถในทางการรบจนชื่อเสียงของอิเหนา

เลื่องลือไป ผ่านเมืองโคระตุเจ้าเมืองก็ยอมอ่อนน้อมเป็นเมืองขึ้น จนเมื่ออิเหนาเข้าไป
อยู่ในเมืองกาหลัง ไค้แสดงฝีมือทางการรบสู้กับระตะจะมาทราจนได้รับชัยชนะ การดำเนิน
เรื่องตามลำดับดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นลักษณะกษัตริย์ชาติันกรของอิเหนาอย่างเด่นชัด

ในด้านความรักนั้น ผู้พนธ์ไค้ดำเนินเรื่องให้อิเหนาเป็นพระเอกในวรรณคดีที่มี
ความสมบูรณ์พร้อม มีเสน่ห์ มีความเจ้าชู้ ยากที่จะหาพระเอกในวรรณคดีเรื่องใดทัดเทียม
อิเหนาเป็นผู้ที่มีรูปโฉมงดงาม วาจาอ่อนหวาน มีคำพูดเปรียบเทียบกับคนตาย เมื่ออิเหนามี
ความพอใจในรูปโฉมของนางไค้ จะพยายามหาทางที่จะไค้ไค้มาให้เป็นสมปรารถนา ใน
ครั้งแรกเมื่อไปพบนางจินตะทรา อิเหนาไค้พยายามหาวิธีที่จะไค้ไค้มาเป็นชายา ถึงแม้จะ
ต้องถอนหมั้นกับนางบุษบาก็ตาม ครั้นต่อมาอิเหนาพบบุษบาที่ลี้มนางจินตะทราและชายาอื่นๆ
เสียสิ้น พยายามหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อจะไค้ไค้มา บุษบา อิเหนาต้องฝ่าฟันอุปสรรคมากมาย
แม้จนกระทั่งต้องทำกลอุบายต่าง ๆ กว่าจะไค้ไค้มาเป็นชายา แสดงให้เห็นสติปัญญา
และความมานะพยายามของอิเหนาในด้านความเป็นนักรัก

เมื่อนางบุษบาถูกลมหายหายไป อิเหนามีความเศร้าโศกเสียใจ ไค้ไค้เดินทาง
ติดตามหานาง แต่ด้วยความเจ้าชู้อิเหนาก็ไค้ไค้กันจะหนาเป็นชายา แม้แต่เมื่อไปอยู่
กาหลังไปพบนางสะการะหนึ่งหรือราชธิดาพระเจ้ากาหลังซึ่งมีคุณหมื่นอยู่แล้ว และมีศักดิ์เป็น
น้องของอิเหนา อิเหนาก็ยังส่งเพลงยาวเกี่ยวพาราตีจนถึงขนาดจะปิ่นกำแพงวังเขาหา
ความเจ้าชู้ครั้งนี้ของอิเหนาเกินขอบเขตความนิยมของผู้อ่าน ซึ่งเห็นคล้อยตามบทบาทของ
อิเหนามาตั้งแต่เริ่มเรื่อง ถึงกระนั้นบทบาทดังกล่าวก็เป็นส่วนที่ส่งเสริมความเป็นนักรักของ
อิเหนา การที่ยืนยันว่าอิเหนาเป็นผู้ที่มีความสามารถในเรื่องของอิสตรีอีกประการหนึ่ง
ก็คืออิเหนามีมเหสีถึง 10 องค์ ซึ่งตามธรรมเนียมทศกวีวงศ์เทวามีเพียง 5 องค์

ถ้าจะพิจารณาโครงเรื่องของบทละครอิเหนาเทียบกับบทละครนอกในสมัยปลาย
กรุงศรีอยุธยาเห็นได้ว่าไม่ห่างไกลกันนัก

วิทยานิพนธ์ของ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ ไคล่ลาวถึงลักษณะของเค้าโครงเรื่อง
บทละคอนนอกในสมัยอยุธยาไว้ว่า

1. ตัวละครสำคัญของเรื่องคือตัวละคร มักเป็นกษัตริย์ เป็นผู้มีอำนาจมากที่สุด
เมื่อไม่พอพระทัยในสิ่งใดจะใช้อำนาจตัดสินโดยอาจไม่ได้พิจารณาว่าเป็นการสมควรหรือยุติ
ธรรมหรือไม่ ส่วนตัวละครสำคัญฝ่ายหญิงมักเป็นราชธิดากษัตริย์²

ถ้าพิจารณาเรื่องอิเหนาจะเห็นว่าตัวละครสำคัญในเรื่องทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย
เป็นโอรสและธิดากษัตริย์ทั้งสิ้น

กษัตริย์ในเรื่องนี้ทรงประพฤติปฏิบัติตนตามพระทัยของตนเอง เช่นเดียวกัน เห็น
ได้จากตอนอิเหนาตำรอนบุษบา ท้าวคานาโกรธอิเหนาแต่ประทศโดยประกาศจะยกบุษบาให้
แก่ผู้ที่มาขอโดยไม่เลือกตระกูลวงศ์ ซึ่งเป็นการกระทำที่มีได้คำนึงถึงความเสียหายที่จะ
เกิดขึ้นภายหลัง

เมื่อนั้น

ทราบสารเคื่องแค้นแน่นอุรา
จะร็องอไปโยเลา
พระเชษฐารักศักดิ์ศรีบังศรี
ซึ่งจะคอยทาลานตามสารศรี
แต่จะเวียงนงคงานการวิวาท
แมนไครมาขอจะให้
ถึงไพร่ประชาชชาติทรลักษณ์

พระองค์ทรงพิภพดาหา

จึงตรัสแกกัลยาทั้งห้องค
อันลูกเราเขาไม่มีประสงค์
จึงทรงอาลัยไกลเกลี่ยมา
อกร้อยปีก็ไม่จากเมืองหมันหย้า
จะชำระอายหน้ายั้งนัก
ไม้อาลัยที่ระคนปนศักดิ์
จะแต่งให้งามพิศตรพวงศัพธ์³

² เสาวลักษณ์ อนันตศานต์ "บทละคอนนอกสมัยกรุงศรีอยุธยา" วิทยานิพนธ์ปริญญามหา
บัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515. (อัครสำเนา) หน้า 118-120.

³ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, บทละครเรื่องอิเหนา (พิมพ์ครั้งที่ 7:
พระนคร: ศิลปาบรรณาการ, 2510) หน้า 214.

อย่างไรก็ตามความประพุกิเช่นนี้ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เพราะเป็น เรื่องของปลุชน
 ความกึกก่านและความประพุกิปฏิบัติย่อมไม่ถูกต้องสมบุรณตั้งามเสมอไป ฉะนั้นจึงเห็นวายุ
 นิพนธ์มุ่งให้ เห็นลักษณะสมจริงในแง่ปลุชนควย

2. กษัตริย์เป็นผู้มีบุญญาธิการมากเวลาที่เกิดมามีอำนาจ เป็นของบุญบุญมามี⁴
 พิจารณาในเรื่องอิเหนาก็เป็นไปได้ในลักษณะเดียวกัน คือมีกรีที่เทวคาประทาน
 เป็นของบุญ

มาจะกล่าววทไป	ถึงองค์อสูรแคทวา
ซึ่งเป็นบรมอัยกา	สถิตยังชั้นฟ้าสุราลัย
จึงนิมิตกรีชแก้วสุรگانต์	นามกรพระหลานจาริกใส่
กรันเสร์จเสด็จจากเวียงชัย	เหาะมากรุงไกรกูเรปัน
ครันถึงจึงวางกรีชลง	ข้างองค์พระกุมารหลานขวัญ
อวยชัยให้พรแล้วเทวัญ	กลับคืนกระยาหนั้นชั้นฟ้า ⁵

3. กษัตริย์จะมีมเหสีหลายองค์ เป็นการแสดงให้เห็นความมีอำนาจ ความยิ่งใหญ่
 และความมีบุญญาธิการ⁶

อิเหนา ตัวเอกในเรื่องมีมเหสีถึง 10 องค์ ซึ่งแสดงให้เห็นเด่นชัดว่าเป็นแนว
 นิยมในการแต่งวรรณคดีไทย ตัวเอกจะมีมเหสีมากกว่า 1 องค์ขึ้นไป แต่เรื่องนี้เน้นเรื่อง

⁴ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, เรื่องเดิม, หน้า 120.

⁵ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 19

⁶ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, เรื่องเดิม, หน้า 120.

ความเจ้าชู้ของตัวเอกจึงสนับสนุนโดยการให้มิมให้ถึง 10 องค์

แต่คะหะนะอิเหนากุเรป็น	มีอิศรีนั้นล้วนโสกา
ไทรคะเคนจินตะทราวาคี	เป็นประโหมสุหรี่ฝ่ายขวา
อันองค์คะหะนะบุษบา	เป็นอักรชายุฝ่ายซ้าย
ระเคนสการะวาคี	มะเคหวิฝ่ายขวาโฉมฉาย
นางมาหารยัสมิเพริศพราย	มะเคหวิฝ่ายซ้ายคู่กัน
บุษบาวิสิศกัลยา	มะโตฝ่ายขวาเจ็ดฉัน
บุษบากันจะหนาลาวัญย์	นั้นเป็นฝ่ายซ้ายเทวี
ระหนากะระติกาโฉมทรู	เป็นลูกฝ่ายขวามารศรี
ฝ่ายซ้ายอรสาณาริ	ตามทีล่ำคับกันมา
อันสุหรันกันจาสำหรับ	เป็นเหมาหลาหงฝ่ายขวา
เบื่องซ้ายนั้นให้กัลยา	นางหงยาหยาคกรกัน
ครบที่ชายขวาทั้งสิบองค์	เป็นปิ่นอนงค์สาวสวรรค์
ในราชธานีกูเรป็น	ไพร่ฟ้าทั้งนั้นจะเปรมปรดี ⁷

4. การโคกครองมีหลายวิธี

- ก. ตัวเอกพะเนจรไปลำพังหรือมีพี่เลี้ยงรวมด้วย
- ข. พี่เลี้ยงเป็นสื่อ
- ค. การจัดพิธีสมรส
- ง. ตัวนางไขพวงมาลัยหรือมอบเสียงทายหากู
- จ. เหตุการณ์บังเอิญ
- ฉ. การชักพาคลใจ อุ่มสมของเทวดา

⁷ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 1080.

ตัวพระและตัวนางนั้นนิยมมีคู่ตั้งแต่อายุน้อย ตัวพระประมาณ 15-16 ปี นาง 14-15 ปี⁸

ในเรื่องอิเหนาลักษณะการโคกครองของอิเหนาต่างกับตัวละครนอกในสมัยอยุธยา เพราะบุษบาเป็นสตรีที่ใหญ่หมั้นหมายไว้ให้ ส่วนนางจินตหรา นั้น อิเหนาไปพบเนื่องจากงานศพพระอัยกี ซึ่งจะนับว่าเป็นเหตุการณ์บังเอิญก็ได้ ส่วนนางอื่น ๆ นั้น อิเหนาได้มาช่วยการรบ แม่แต่นางบุษบาซึ่งเป็นคู่หมั้นเดิม กว่าที่อิเหนาจะได้มีความสุขกับนางบุษบาอิเหนาต้องใช้สติปัญญา ความสามารถของตนเองและพี่เลี้ยงร่วมใจ จึงได้พบความสำเร็จ การโคกครองของอิเหนาเป็นการใช้ความสามารถของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งใกล้เคียงกับชีวิตจริงของมนุษยธรรมมากชั้น

ส่วนเรื่องอายุของตัวพระและตัวนางนั้น ยังคงรักษาแบบเก่าคือ อิเหนามีคู่ตั้งแต่ อายุ 15 ปี นางจินตหราและนางบุษบา ก็เช่นเดียวกัน

5. เน้นเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องของผู้หญิง⁹

แม้เรื่องอิเหนาจะไม่ได้เน้นเด่นชัดเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องของสตรี แต่ตัวละครในเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความนิยมของสังคมในการที่สตรีจะต้องมีความบริสุทธิ์ผุดผ่อง ปราศจากราคี แม่เพียงชายถูกตองกายก็ถือว่ามิดทั้น ตัวนางในเรื่องเป็นราชธิดาชั้นตรี ซึ่งโดยปกติผู้ชายจะไม่มีโอกาสได้เห็น นอกจากในพิธีการต่าง ๆ และเวลาไปไหนก็ตามต้องมีผู้ดูแลไปกวยโคกแถมะเคหัวซึ่งเป็นมเหสีรองของพระราชบิดา จึงอนุมโนได้ว่าเรื่องความบริสุทธิ์ผุดผ่องของผู้หญิงเป็นเรื่องที่ยังถือเคร่งครัดและเป็นสิ่งสำคัญในวิถีชีวิตของสตรีในสมัยรัตนโกสินทร์

⁸ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 121-122.

⁹ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 122-123.

6. ผู้หญิงต้องเคารพ ข้อสัตย์จงรักภักดีต่อสามี¹⁰

ส่วนเรื่องความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามี ในเรื่องอิเหนานี้อาจได้เห็น
เกณฑ์หลายตอนด้วยกัน เช่น ตอนที่นางบุษบาปลอมเป็นแอมพันหนีลักกรีขไป นาง
เสียใจมากเกรงว่าปันหียจะลวนลาม ถึงกับจะยอมตายมิต้องตกเป็นภรรยาของชายอื่นซึ่ง
มิใช่สามี เป็นการแสดงความซื่อสัตย์ที่นางมีต่ออิเหนา ดังความต่อไปนี้

ทอดองค์ลงแล้วโศกา
โอ้พระโณมยงทรงฤทธิ์
ไผ่ของแฉวเพียงแก้วจินดา
ไม่เหมือนคิดคิดหวังตั้งใจ
อยู่ไปก็ไม่จริงกาล
สืบไปไคพบพระพี่ยา
ถึงมาตรแมนมวยคินสิ้นฟ้า
ยิ่งคิดยิ่งแค้นแน่นทรวงใน
แล้วส่งพี่เลี้ยงทั้งสอง
วันนี้ชีวิตจะปลิดปลง

กัลยาแค้นชกถักจิต
น้องคิดว่าจะครองตัวไว้
กว่าจะพบผานฟ้าพิสมัย
ชะรอยกรรมทำไว้แต่ไรมา
จะมวยมคสุดปราณเสียดีกว่า
จะเอาหนาไปไว้แห่งไร
จะสิ้นความนินทาก็หาไม่
อรไรรันทศก่าสรทรวง
วานองจะชำระสระสรง
พี่จงจัดเครื่องสนานมา¹⁰

หรือตอนที่กล่าวถึงนาง ครุสา มเหสี ท้าวบุษสีหนาสวาทิตัวตายในกองไฟตามพระ
สวามีที่ถูกอิเหนาสวาทิตาย

เมื่อนั้น
ก่าสรคโศกสัลยพันทวี

นวลนางครสามารถศรี
อัญชี่ทั้งสองกษัตรา

¹⁰ เสาวลักษณ์ อนันตศานต์, เรื่องเดิม, หน้า 123.

¹¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 924-925.

แล้วทูลว่าพระองค์คุณทรงเกษ
ชานอยขอถวายบังคมลา

ครั้นเสร็จจึงสัถยอธิษฐาน
เห็นเพลิงพลุ่งรุ่งโรจน์โชติกา

จงได้โปรดเกศเกษ
ตายตามภัสศาควยภักดี

เขาวมาลัยกราบงามสามท่า
ก็แบหลาโจนเข้าในอัครี¹²

7. เชื่อกติในทางศาสนา เชื่อเรื่องเวรกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดมี
อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต¹³

ในเรื่องอิเหนาไม่ได้แสดงคติในทางศาสนาออกมาโดยตรง แต่เมื่อตัวละคร
ประสบเคราะห์กรรมอย่างไร มักจะกล่าวว่าเป็นเพราะผลกรรมที่ทำได้ เช่น ตอนอิเหนา
รำถึงถึงบุษบาตอนที่บุษบาจะเข้าพิธีอภิเษกกับจรกา

งามพักตร์งามโฉมประโลมจิต
บุญใดใดทองประกองกาย
ฤาปางก่อนเราเคยพรากสักว
เวรามาเตือนภวไฉน

ยังเตือนตึกตาอยู่ไม่รูหาย
บาปใดพรากสายสมรไกล
ใหญ่เกล้าเขาพลัดฤาไฉน
จึงพรากนองไปให้จรกา¹⁴

แต่ถ้าพิจารณาตามเนื้อเรื่องแล้วจะเห็นว่าเข้าตามหลักพระพุทธวจนะ ข้อที่ว่า
ใคร่รักที่นั่นมีทุกข์ ในเรื่องตัวละครประสบความทุกข์เพราะความรักกันแทบทุกคน บางคนก็
ถึงแก่ความตายเพราะความรักเป็นเหตุ เช่นวิหยาสะกำ เป็นต้น

¹² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 151-152.

¹³ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 124.

¹⁴ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 468.

8. สนับสนุนการทำความคิด เน้นผลร้ายการทำชั่ว¹⁵

ในค่านนี้เรื่องอิเหนาไม่ได้เน้นเรื่องการทำความคิด หรือผลร้ายของการทำความชั่ว คงจะเป็นเพราะเป็นเรื่องของความรัก ซึ่งผู้ที่ตกอยู่ในความรักจะทำทุกประการ เพื่อให้ตนสมความปรารถนา แต่เรื่องอิเหนาเน้นให้เห็นผลร้ายของการที่ไม่เชื่อฟังและอยู่ในโอวาทของผู้ใหญ่ ดังเช่นอิเหนา ต้องได้รับความทุกข์เวทนาและความลำบากเนื่องจากชักรุ่นไม่เชื่อฟังบิดามารดา

9. วิธีการเริ่มเรื่อง มักกล่าวถึงการแนะนำตัวละครก่อนแล้วจึงดำเนินเรื่อง¹⁶

บทละครเรื่องอิเหนามีวิธีการเริ่มเรื่องเช่นเดียวกัน เริ่มเรื่องกล่าวถึงกำเนิดของกษัตริย์วงศ์เทวาไปจนถึงตัวละครเอกคืออิเหนาบุษบา

มาจะกล่าวบทไป	ถึงสองคัทรงขรรมนาดา
เป็นหน่อเนื้อเชื้อวงศ์เทวา	บิตเรศมารดาเดียวกัน
รุ่งเรืองฤทธาศักดาเดช	ไต่ดำรงนครเสขเขตชั้นที่
พระเชษฐาครองกรุงกูเรปัน	ถัดนั้นครองคาหาธานี
องค์หนึ่งครองกาหลังบุรีรัตน	องค์หนึ่งครองสิงห์ศักดิ์สำหรับ
เฉลิมโลกโลกาชาตรี	ไม่มีผู้รอตอฤทธิ
ระบือภาทั่วทุกประเทศ	ยอมเกรงเดช เคราอาญาสิทธิ์
บำรุงราชภูริคัมเชื้ออยู่เป็นนิจ	โดยทางทศพิศราชธรรม ¹⁷

¹⁵เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 125.

¹⁶เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 126.

¹⁷พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 1.

10. การดำเนินเรื่อง มีเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เวทมนต์ อิทธิปาฏิหาริย์
แทรกอยู่ เช่นความเชื่อในด้าน - ทำนายฝัน ถือว่าความฝันเป็นนิมิตที่จะบอกเหตุต่าง ๆ
- เทวคา, ผีสาง
  - ไสยศาสตร์ เวทมนต์
  - สำแดงฤทธิ การแปลงตัวของยักษ์ การชุบคนตาย
  - โหราศาสตร์ ฤกษ์ยาม¹⁸

บทละครเรื่องอิเหนา มีเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ หรือเวทมนต์มาเกี่ยวข้องน้อย
ที่สุด ถ้าเทียบกับวรรณคดีในสมัยอยุธยา มีการกล่าวถึงความเชื่อในด้านการทำนายฝันบ้าง
เป็นบางตอน เช่น ตอนที่ประโหมสุทรรักเรป็นฝันก่อนที่จะตั้งครรภ แล้วโหราทำนาย

เมื่อนั้น
รวมภริยสมสุขด้วยทรงธรรม
ราตรีเซาที่พระบรมม
บังเกิดนิมิตฝันอัศจรรย์นัก
มีพระสุริยงทรงกลด
แจ่มแจ้งแสงสว่างทั้งโลกา

บัดนั้น
พิเคราะห์เห็นแจ้งไม่แคลงใจ
อันพระสุบินนี้คั่นัก
อาจองทรงเดชตั้งสุริยัน
จะเป็นที่ทับเข็ญให้เย็นยุค
ซึ่งนิมิตยามจันทร์วันอังคาร

องค์ประโหมสุทรใจฉฉฉฉ
เมื่อจวนจะมีครรภพระลูกรัก
ด้วยบรมนรินทร์ปิ่นปัก
วานงลักขณนิ่งเล่นที่ซาลา
จักรดมาในเวหา
ตกลงตรงหน้านางรับไว้

ทั้งสี่โหราอัชฌาสัย
คางทลภาวโนยไปพลัน
จะโคโอรสรักเป็นแมนมัน
ทุกนิเวศน์เขตซันตไมคานทาน
ราษฎรจะโคสุขเกษมศานต์
จวนเวลากาลอโณทัย

¹⁸ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 127-131.

สิ่งใดพระองค์ประสงค์
แต่ในสองเดือนถ้าเคลื่อนไป

ตำราว่าจักพลันได้
พระอย่าไว้ชีวิตโหรา¹⁹

เกี่ยวกับเทวดา ในเรื่องอิเหนา เทวดามีบทบาทสำคัญเช่นกัน แต่เป็นไปในทาง
บันดาลเคราะห์กรรมมากกว่าช่วยเหลือตัวละคร เช่น ตอน บันดาลให้ลมหอบบุนหาไปอยู่
ในป่า โดยที่องค์ประตาระกาหลาทรงโกรธอิเหนาที่กระทำการอุกอาจ

จึงผดแผดงสำแดงศักดิ์กาเดช
เมฆหมอกมีคมนอนธการ
แล้วให้บังเกิดพายุใหญ่
ลมหอบเอารถนฤมล

สะเทือนทั่วทุกประเทศทิศาศาล
อัศจรรย์บันดาลควยฤทธิรณ
กัมปนาทหาวคิ้วทึงไพโรสณฑ์
สามคนลอยลี้วปลิวไป²⁰

ในค่านเกี่ยวกับคาถาอาคม มีแทรกอยู่ตอนเดียวคือตอนที่ระคุมะงาคาให้นักโทษ
มาอึกตัวปันทย์

บัดนั้น
กรั้นไคยั้นเสียงของกลองคัง
จึงหยุดยั้งยังอยู่ที่นั่น
เห็นผู้คนสับสนจรลี
ต่างคนต่างรายอาคม
ชาวเป็ลือกชาวสารยอมวานยา

นักโทษเทียวมาในกาหลัง
ที่โนวังคาหาปาคี
สำคัญว่าบ้านปันทย์
จึงถอยเข้าหาที่กำบังตา
โดยนียมอุปเท่ห์คาถา
มนตราเสกซ้ำแล้วปรายไป²¹

¹⁹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 10-11.
²⁰ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 561.
²¹ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 873.

ในตำนานโหราศาสตร์ ถูกข่มขืนมีอยู่มากตอนในบทละครเรื่องนี้ เมื่อจะมีพระราชพิธีอะไรของกษัตริย์ข่มขืน หรือเวลาจะยกทัพไปก็มีการข่มขืนข่มขืน ขน ตอนท้าวกะหมิงกษัตริย์จะยกทัพไปรบที่เมืองคางา ก็ให้โหรข่มขืนข่มขืน

บัดนั้น	พระโหรราชครูผู้ใหญ่
รับรสพจนารถภูวนาย	คลี่ตำรับขับไล่ไปมา
เทียบดวงชะตาพระทรงยศ	กับโอรสถึงชาติชันษา
ทั้งชั้นโชคโยคยามยาตรา	พระเคราะห์ชักกษัตริย์สารพัน
จึงทูลว่าดาวยวันพรุ่งนี้	จะเสียชัยไพร่เป็นแมนมั่น
งคอยุ่อย่าเสด็จสักเจ็ดวัน	ดาพนนันท์เห็นไม่เป็นไร
ขอพระองค์จงกำหนดคยาตรา	ฟังคำโหรหาฤกษ์ใหม่
อันการยุทธ์ยังชิงชัย	หนักหน่วงนำพระทัยให้ ²²

11. วิถีจบเรื่องนิยมนิยมแบบสุชานาฏกรรม²³

เรื่องอิเหนาความรักแบบเกมนี้ไว้ ตัวละครทุกตัวได้อยูกันอย่างมีความสุข

เท่าที่โลกกล่าวมาจะเห็นได้ว่า บทละครเรื่องอิเหนานั้นเค้าโครงเรื่องส่วนใหญ่ กลายคลึงกับเค้าโครงเรื่องของบทละครนอกในสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ที่ต่างกันออกไปคือ มีความคล้ายคลึงกับชีวิตของมนุษย์มากขึ้น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตัวละครเป็นผู้กระทำเป็นส่วนใหญ่ ตัวละครแต่ละตัวมีชีวิตจิตใจและเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตเหมือนคนธรรมดา มีทั้งนิสัยดีและไม่ดีระคนกันอยู่ นอกจากนั้นวรรณคดีเรื่องนี้ยังเสนอสภาพสังคมของชาวพระนครในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามสภาพที่เป็นจริงในยุคนั้นด้วย นับว่าเป็น-

²² พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, เรื่องเดิม, หน้า 281.

²³ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์, เรื่องเดิม, หน้า 132.

ประโยชน์แก่การศึกษา มิใช่เป็นเรื่องอ่านสนุกโดยไม่มีสาระ

ดังนั้นในค่านิโครงเรื่อง ของบทละครเรื่องอิเหนา ถึงแม้จะได้เค้าเรื่องจากวรรณคดีต่างประเทศ แต่ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ได้ใช้วิธีการดำเนินเรื่อง ลักษณะนิสัยของตัวละคร ส่งเสริมให้โครงเรื่องเห็นแก่นชัดขึ้น น่าสนใจมากขึ้น จึงนับได้ว่าเป็นบทละครที่มีโครงเรื่องดีเรื่องหนึ่ง

เพื่อให้ผู้อ่านได้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้น เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวละครในเรื่อง ผู้เขียนจึงได้ทำแผนผังลำดับวงศ์สกุลของตัวละครที่สำคัญในเรื่องไว้ในภาคผนวก